

САЊА В. ГОЛИЈАНИН ЕЛЕЗ*
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет у Сомбору

ПРЕМИСЕ НАСТАВНЕ МЕТОДОЛОГИЈЕ И НАЧЕЛНА ПИТАЊА НАСТАВЕ КЊИЖЕВНОСТИ У НАУЧНОМ ДЕЛУ ПРОФЕСОРА МИЛИЈЕ НИКОЛИЋА – НАЦИОНАЛНИ И КОМПАРАТИВНИ КОНТЕКСТ

Научни рад Милија Николића се сагледава у историјској еволутивности националне методичке мисли током 20. века, уз истовремено компаративно изучавање методолошких премиса ауторових уџбеника са дoметима методичких истраживања у корпусу јужнословенских књижевности. Посебно се аналитички промишљају вредности принципа методске адекватности и научног утемељења књижевне методологије у савременим наставним околностима. Истражују се сегменти знаковног (семиотског) приступа књижевном тексту као јединственом знаку многоликости знакова, у којем је знаковни приступ само водећа методолошка смерница у околностима примене методолошког плурализма (спајајући резултате појединачних метода обезбеђује се свестраност и знатна егзатност тумачења). Методолошки путокази у изучавању књижевног текста (чиниоци као природни путеви који воде кроз ткиво текста, а који се током тумачења текста наизменично измењују) у јединственом аналитичкосинтетичком процесу граде дијалектичко јединство. У раду се посебно експлицира колико је афирмација *методолошког плурализма* као истовремена примена више истраживачких гледишта у саодносној и синхроној поставци непосредно представљена тако да гледишта истодобно делују ако се чешће здружују око знакова вишег структурног реда, односно доминантних вредносних чинилаца текста у одабраним наставним интерпретацијама професора Милије Николића.

Кључне речи: методика наставе српског језика и књижевности, научно наслеђе Милије Николића, наставна методологија, методолошки плурализам.

Научна изворишта методичке мисли – језик и књижевност

Принцип научности у настави српског језика и књижевности развија се и стиче своје посебно утемељење током двадесетог века оног тренутка када се наука о књижевности и савремене лингвистичке теорије афирмишу као задата иманентност текста у стваралачкој декон-

---

* snjelez@gmail.com

струкцији или разоткривању (у научном и наставном контексту), уз активистичко сазнање да су везе методике наставе књижевности са књижевнонаучном методологијом „најуже у њеном интердисциплинарном статусу” (Илић 1991: 24). Неодвојив од научних сазнања, васпитно-образовни процес који се доминантно заснива на књижевном садржају постаје предмет емпиријских истраживања на темељу којих се изграђују методичке теорије и норме. Анализирајући шири оквир теоријског система науке о књижевности и науке о језику, знаменити стручњаци за језик и књижевност у националном и касније заједничком југословенском културолошком и образовном простору, испојили су истраживачки интерес за успостављање односа између науке о књижевности и методике наставе књижевности као видном унапређењу наставе језика и књижевности (Богдан Поповић, Александар Белић, Антун Барац, Мирослав Шицел, Иво Франгеш, Зденко Шкреб, Миливој, Солар, Драгиша Живковић, Светозар Петровић, Радмилко Димитријевић). Драгутин Росандић, савременик професора Милије Николића и оснивач прве Катедре за методiku наставе језика и књижевности на Филозофском факултету у Загребу (Загребачка методичка школа), прожимање научне парадигме у настави књижевности ће диференцирати и моделовати имајући у виду чињеницу да се методика наставе књижевности и наука о књижевности међусобно предметно додирују (Барац, Шицел, Франгеш, Живковић, Шкреб, Гејслер, Никољски, Кудрјашев), али се разликују методолошки и функционално према циљевима проучавања: док књижевна наука проучава услове у којима су настала књижевна дела у прошлости, стваралачке личности и закон уметничког развитка у контексту друштвене рецепције дела, методика наставе књижевности проучава књижевност у васпитно-образовном процесу, односно истражује законитости усвајања књижевне материје у вишеструкој условљености педагошких, социјалних, психолошких, субјективних и објективних чинилаца. Исходишна и темељна константа ових раслојених истраживања је саздана у чињеници да методика наставе књижевности проучава функцију књижевности у изграђивању личности (социјалне, морално-етичке, естетске, идејно-филозофске свести) и њеног погледа на свет. Док методика наставе књижевности, као интердисциплинарна наука, преузима истраживачке домете и сазнања науке о књижевности, разматра могућности њиховог усвајања у наставном процесу и њихово деловање у развијању културе младе генерације, учествујући у њеном литерарном васпитању и образовању – с друге стране афирмација методичке науке крајем 20. века доноси и све богатију интеракцију методике и науке о књижевности:

„Узајамни однос методике наставе књижевности и знаности о књижевности различито су се читовали у појединим раздобљима. Афирмацијом

методичке знаности у последњих неколико десетљећа 20. стољећа све је богатија интеракција методике и знаности о књижевности. У прошлости је методика била зависнија од књижевне знаности. Сада, међутим, књижевна знаност може преузимати резултате методичке знаности. Комуникација тих двију знаности постала је двосмјерна” (Росандић 1986: 13).

Водећи хрватски професор методике запажа да је методика наставе књижевности тесно повезана са науком о књижевности, те да је „та чињеница дала повода појединим теоретичарима да успоставе термин *школска знаност о књижевности* као замјену за термин методика наставе књижевности” (Росандић 1986: 11).¹ Методика наставе књижевности, захваљујући природи предмета проучавања и циљевима, релацијски и синтетички успоставља везе не само са науком о књижевности и лингвистичким теоријама него и с другим научним дисциплинама као што су теорија сазнања, естетика, историја, психологија, педагогија, комунологија. О тим разграничењима посебно су (у контексту међународне афирмације методике) говорили почетком друге половине двадесетог века, с више или мање исказаним утилитаристичким схватањима књижевности: Василиј Голубков, А. В. Никољски, Маранцман, Архипова, Бадрова и Ролф Гејслер.

Полазећи од литерарне комуникације као типолошки издвојене (у којој се остварује сазнавање књижевног текста), Драгутин Росандић је егзактно назначио премисе каснијег степеновања интерпретације на доживљајно-рецепцијском, аналитичком и стваралачком нивоу (Илић

¹ Росандић наводи више истраживања совјетских, немачких и француских прослатних методичара, филолога и педагога, који су се бавили питањем идентификације или узајамног утицаја између науке о књижевности, дидактике и методике наставе књижевности – од оних који су наставу књижевности сматрали делом књижевне науке упоредо са другим њеним дисциплинама (као што су историја књижевности, теорија књижевности и књижевна критика успостављајући термин: школска наука о књижевности) до радикалних педагошких гледишта о различитости предмета науке о књижевности и методике наставе књижевности (према Росандић 1986: 11). Ролф Гејслер ће у расправи „Литерарна дидактика” укључити науку о књижевности као примарну основу дидактике књижевности. За разлику од доминантније комуникацијских и педагошких ставова Василија В. Голубкова, Гејслер сматра да књижевност улази у предметно подручје *литерарне дидактике*, односно методике наставе књижевности, истичући да као *реалацијска наука* не треба само литературу имати у фокусу, већ пре свега читаоца, односно будућност као оквир према читаоцу нове генерације. Ролф Гејслер закључује да литерарну дидактику никад не смемо схватити, почевши од њеног педагошког задатка, као предметну науку, већ као релацијску науку – у фокусу је читалац, односно будући читалац. Из ових премиса проистиче став о читању као разумевању (у наставном контексту), те отуда херменеутичко питање литерарне дидактике генерише и нову вредност образовног процеса – методика наставе књижевности не сме се задовољити само анализом литерарног разумевања већ се мора бавити „одгојем разумјевања и мора тек довести до читања и разумјевања” (Гејслер према Росандић 1986: 17).

2006).² Притом, утицаји новијих теорија комуникације актуализују повезаност савремене методике наставе књижевности са психолошким утемељењем васпитно-образовног процеса кроз сталну емоционалну и интелектуалну активност ученика и са проучавањем стручног методичког образовања наставника „траженим путем” (Мамузић, 1965) његовог стваралачког деловања у подстицању читалачке и литерарне способности ученика као постојаног оснаживања њиховог језичког сензибилитета и естетског укуса.

Рађање стамене образовне стратегије – научна мисија и визија Милије Николића

Развој образовања неодвојив је од преиспитивања и дефинисања основних вредносних узуса друштвеног, идентитетског и културноисторијског одређења једног национа. Динамична парадигма програмског одређења наставе српског језика и књижевности дубоко је повезана са продубљеним иманентним елементима њене научне самобитности, онтолошког утемељења језика у системској уређености, кодној отворености и идентитетској културолошкој сублимацији. Као што се и међуратна методичка мисао Илије Мамузића постепено генерисала из лингвистичких, књижевнотеоријских, књижевноисторијских и образовних тенденција тог времена у *Ољедима из српскохрватске наставе у средњим школама* (1939), послератна динамика научне мисли о настави српског језика и књижевности (у тренутку када се у средиште истраживања поставља природа ових области) актуализована је применом иманентних гледишта у особеној синтези позитивистичких, социолошких темеља структуралистичко-генетичке методе, психолошко-филозофског учења о књижевности, семиотичког приступа и рецепцијске основе у делима овог методичког визионара: *Методски ољеди из наставе мајерњеј језика* (1951), *Нови прилози настави мајерњеј језика у средњим школама* (1956), *Како треба читати књижевно дело* (1957), *Прилози савременој настави мајерњеј језика* (1959), *Траженим путем* (1965), *Чаролија чи-*

² Посебно су издвојена типолошка раслојавања метода у оквиру рецепције и тумачења књижевног дела: методе примања (рецепције) књижевних порука; методе тумачења (интерпретације, анализе); методе вредновања, оцењивања (критичка метода, метода евалуације) (Росандић 1986:261). Док је Никољски извршио поделу метода на методе које омогућују и унапређују емоционалну и имажинативну рецепцију дела и методе које поспешују тумачење и анализу, Кудрјашев и Маранцман су извршили поделу на методу стваралачког читања, хеуристичку методу, истраживачку методу, те репродуктивну методу. На другој страни изведена је подела метода које служе за преношење информација (метода стваралачког примања текста, аналитичко-интерпретацијска метода, синтетизирајућа метода).

тања (1967) и *Настава усменој и писменој изражавања у основној школи* (1965)³.

Почетни и исходишни простор духовног и просветног развоја професора Милије Николића говори о несмиреном истраживачком раду великог методичара – од раних педагошких и методичких истраживања, наставних прилога и приручника, преко књижевноисторијских и поетичких студија до целовитог, академски утемељеног методичког научног простора, који ће с временом постати његова матична кућа, лични и професионални архетип хуманистичког ангажовања. Тако бисмо у стваралачкој динамици Николићевог рада могли јасно да распознамо прву фазу научног (методичког и педагошког) ангажовања у подстицању ваљаних методичких поступања и приступа настави говорне културе и писмености током шездесетих година (*Поуке о језику за шрећи разред основне школе*, 1964; *Искусства из наставе матерњег језика*, 1965). Овај низ наслова се у обновљеним или допуњеним издањима исказује као један од најважнијих темеља методичког увођења ученика у највеће изазове говорног и писаног изражавања, као што су: приказивање осећања у говорним и писаним вежбама (стилизовање језичких појединости, добар избор тематике као садржајна и психолошка основа за успешно приказивање осећања); психолошка условљеност неких стилских грешака (психоемоционална особеност и језичко осећање ученика као полазна основа за изграђивање адекватног методичког поступка); правописне вежбе (функција знакова сликовитог упозоравања); илустрације у настави граматике (илустрације као трајнија учила код отежаног схватања и половишног знања ученика); опсервације и непосредни изрази у настави синтаксе; говорне интерпретације, домаћи задаци и ђачки дневници у настави матерњег језика; дијалекти матерњег језика; стилске вежбе (говор штокавског дијалекта); стилске вежбе (избегавање сувишних речи, нејасности, и двосмислености; правилан избор речи – ублажавање и појачавање израза); подстицање ученика на рад изменом искустава у методу учења; нека искуства из рада литерарних дружина основних школа; неке особине дечјег литерарног стваралаштва (афективна стања деце и уметничко саопштавање). Свеобухватна и синтетичка исходишта језичких и стилских истраживања у методски адекватном наставном приступу чине препознатљиву основу даљег методичког истраживања

³ Плодотворан и инспиративно целовит методички рад Илије Мамузића остварен је у контексту његове првотне примарне књижевноисторијске вокације и научне препознатљивости. Мамузићева докторска теза *Илиризам и Срби* одбрањена је у Загребу 1932. године. Југославенска академија знаности и умјетности је штампала приређену дисертацију 1933. године. Запажена је и Мамузићева студија *Захарије Орфелин – стварашељ и страдашељ* (штампана у Крушевцу, 1987. године).

у области наставе књижевности и наставне методологије као њеног начелног питања.

Николићево дело методолошки кореспондира са методичким истраживањима која су се почетком шездесетих година двадесетог века развијала под утицајем лингвистичке стилистике и афирмисала у херменеутичком потенцијалу школске интерпретације: наставна интерпретација књижевног дела која је заснована на лингвистичким премисама као проблемском упоришту, актуализована је у запаженим истраживачким студијама Радмила Димитријевића (*Настава мајтерњеј језика и књижевности*, 1955; *Методика настава књижевности и мајтерњеј језика: увођење ученика у књижевно дело: приручник за наставнике*, 1963)⁴ и Миливоја Павловића (*Основи методике настава српскохрватској језика и књижевности*, 1962)⁵.

Почетак седамдесетих година 20. века обележило је објављивање запажене Николићеве научне монографије *Форме приповедања у уметничкој прози Лазе Лазаревића* (1973) као приређене докторске дисертације која кроз знаковитост поднаслова⁶ поетички прецизира форме приповедања, али и приповедачку самосвест, трагајући за оним естетичким исходиштима која антиципирају у српској књижевности европски оквир новелистичког приповедања. Две године после објављивања монографије о приповедачком поступку и формама приповедања Лазе Лаза-

⁴ Како је запазио Павле Илић, Димитријевић се непосредније почео бавити методиком након објављивања књига *Теорија књижевности* (1959) и *Основи теорије писмености* (1962). Иза тих радова уследила је његова *Методика настава књижевности и мајтерњеј језика* (1963, прво издање; 1965, друго издање). Илић истиче да је то значајан тренутак у развоју послератне методичке мисли:

„Та књига, иако је обимом скромна, означила је преломни тренутак у нашој методичкој литератури и извршила снажан утицај посебно на организовање и извођење подручја наставе књижевности. Њена основна вредност је у томе што је јасно показала шта јесте школска анализа књижевног текста, а шта није. Интерпретативно-аналитички методички систем, који ће се у нашој методици развијати након појаве ове књиге, донеће нова и ефикаснија поступања, али је у овој књизи он имао снажне подстицаје за свој развој” (Илић 1991: 21).

⁵ Лингвистичка стилистика се у Павловићевој истраживачкој студији афирмише као методолошко гледиште и научна дисциплина која проучава „стил као унутрашњу целину и јединствен систем узајамних веза структурних елемената, који су међусобно различито повезани, различито се односе и делују” (Виноградов 1971: 115).

⁶ Знаковитост поднаслова тематских поглавља Николићеве монографије исказује поетичку усмереност и херменеутичка исходишта назначених истраживачких смерница: *Наратор, Приповедање у првом лицу, Изражајне функције групе лица, Приповедање у трећем лицу, Монолој, Дијалог, Дескрипција (Синхроно сликање предметној свету, Ентеријери и појединачни ангажован протор, Пејзажи, Портрети, Психолошка дескрипција), Стиваралачки постојаци и исходишта естетичке сујестије (оштри преглед), Лишераштура, Рејсисар имена*.

ревића, Милија Николић објављује књигу *Књижевно дело у наставној пракси* (1975) као обухватну студију која ће по узусима методске адекватности и према исходиштима естетске сугестије актуализовати интерпретацију књижевног дела као вид интензивирања почетног естетског доживљаја кроз проницање и аналитичко смерање истраживачких гледишта у рецепцијско-феноменолошком, лингвостилистичком и психоаналитичком оквиру творбеног гранања. Стваралачки поступци поетске иманенције дела сагледавају се кроз динамично огледање вредносних чинилаца текста. Драгутин Росандић издваја монографију *Књижевно дело у наставној пракси* Милије Николића као студију која доноси бројне примере лингвостилистичких анализа литерарних текстова „које успјешно кореспондирају са другим типовима анализе књижевног дјела, гдје се литерарна способност ученика изграђује као синтеза спонтаности и ерудиције” (Росандић 1986: 44).

Истраживачка студија *Књижевно дело у наставној пракси* доноси запажене аксиолошке постулате који су базирани на методолошкој поузданости и истраживачкој рефлексiji, генерисаној у рецепцијском, аналитичком и илуминативном потенцијалу „стваралачке динамике чула, смерова асоцијација према стилистичким поступцима помоћу којих се врши преношење прототипских појава из подручја објективне равнодушности у сфере живе поетске имагинације” (Николић 1975: 38). Методолошки оквир методичких гледишта генерише ученичке способности динамичког пројектовања у свет књижевног дела, уз синтетско запажање: „Што су снажнији и сугестивнији уметнички доживљаји, утолико су веће и оправданије могућности да се књижевно дело, као њихово спонтано исходиште, лакше, брже и успешније интерпретира” (Николић 1975: 136)⁷. Николић је у жанровски условљеним истраживачким стремљењима улазио у срж проблема – како у методичком дискурсу тако и у ширем свестрано сагледаном просветном, културолошком и општедруштвеном осветљавању:

„При тумачењу уметничког дела обично је најефикаснија она методологија која се тешко примећује, која има снаге и смелости да се радикално повуче у дубљу позадину и да пропусти књижевно дело и његове уметничке чиниоце, а са њима писца и читаоца, далеко испред себе, те да

⁷ Током седамдесетих година двадесетог века управо примена лингвостилистичког учења и метода лингвостилистичке анализе у настави књижевности, према запажању Драгутина Росандића, предмет је ужег научног утемељења запажене методичке монографије Љубише Раденковића *Лингвостилистика и структурализам у науци о књижевности и настави књижевности* (1974), у којој аутор приказује резултате лингвистичких теорија у анализи књижевног дела и разматра могућности методичког обликовања – истакнуте су границе лингвостилистичке методе и њезине вредности у књижевном и лингвистичком одгоју и образовању (Росандић 1986: 36).

тако скривајући себе дискретно открива уметничке суштине” (Николић 1975: 135).

Од истраживања обраде уметничког текста (лирске песме) анализом елементарних слика и литерарних мотива, истицања форми поведана као доминантних вредносних чинилаца приповедачке прозе, актуализовања језика и стила Ива Андрића као подстицаја за стваралачку наставу матерњег језика до иманентног поетичког става да се „сви важнији чиниоци уметничке вредности књижевног дела садрже у две његове најбитније компоненте – у психологији личности и језику” (Николић 1975: 297) – Милија Николић стамено репрезентује тезу да се лепота у књижевном делу рађа у споју и складу између понуђеног садржаја и његове језичке фактуре – у поетској духовности процесуалне форме (синтаксе и поезије).

Знаковна синтеза света – методологија се ствара

Са језиком као знаковним системом ученици се упознају у настави већ од првог разреда. Та сазнања су непосредно повезана и дубоко укотвљена при развоју њиховог мишљења – од конкретног логичког до апстрактног логичког и креативног. У настави књижевности већ у трећем и четвртном разреду, када се развијају сложенији нивои мишљења, подстичу се и у настави примењују свеобухватнија методолошка полазишта и осмишљенији методички (припремни, мотивациони, истраживачки) поступци. На темељу различитих имплицитних поетика прониче се методолошки пут који својом интегралношћу (фенеменолошком, рецепцијском, структурном, семиотском, лингвистичком и лингвостилистичком, социолошком, етичком, филозофском) омогућава сликовито и бременито доживљавање и сазнавање универзалија књижевног дела, условљено естетичком каузалношћу свих творбених елемената уметничке структуре (поетском атмосфером, предметним светом, мотивском структуром, ритмичком и мелодијском организацијом), који омогућавају раст естетске сугестије развијајући естетски доживљај у литерарни, односно књижевни.

Само ваљано постављена доживљајна, истраживачка, проблемска и стваралачка интерпретација подстиче и развија позицију ученика као самосталног естетског и литерарног субјекта наставе књижевности. Одређивање наставе као стваралачког процеса заснива се и на свеобухватнијем припремању и увођењу ученика у „учење читања књижевног дела” (Росандић, 2005). Будући да се у самом чину читања зачињу, припремају и присуствују све сазнајне и методичке радње које су неопходне за успешну интерпретацију литерарне творевине – најуспелије анализе

и интерпретације потичу од читалаца (стручњака) са високо усавршеном читалачком способношћу. Николић ту види и основни циљ наставе књижевности: „да ствара поуздане читаоце и да развија уметнички укус” (Николић 1999: 54).

Стога ће се већ у следећој истраживачкој фази професора Николића доминантно исказати основа знаковног или семиотског приступа уметничком тексту, са премисом да је свако поетско казивање засновано на више знаковних система (Николић 1980: 7), у којима се творбени знаци семантички, асоцијативно и симболички гранају по свим слојевима, пробијају их и везују. Николићева запажена истраживачка студија *У свету знакова* (1980) наставно актуализује Лотманову теорију о књижевности као уметности здружених кодова и о језичком знаку као извору нових знакова. Полазећи од тезе да знаковни скуп којим је уобличен неки мотив, лик или порука, има континуиран и вертикалан раст према квалитету уметничке сугестије, Милија Николић прецизније одређује да знаковни приступ подразумева истовремену радозналост за текући, подређени и надређени део уметничке структуре, што значи да му је својствено јединство аналитичког и синтетичког гледишта. Дефинисаност знаковног приступа, његову интегралност и свобухватност, аутор на крају луцидно доводи у сферу доживљаја, рецепције, препознавања и пројектовања читаоца у свет дела:

„Сваком уметничком исказу претходи и одговарајуће предјезичко стварање, у коме се уметник бави знацима који су живљи и непосреднији од речи. Језиком се мање стварају, а више преносе оригинална виђења и очуђења. Њиме се испољавају претходно већ створене, сећањем или маштом изазване, доживљене и конкретизоване слике” (Николић 1980: 7).

Управо песнички језик активира свет симбола који почива на многим кодовима (чулном, психолошком, етичком, митском), упућује на ту „доживљену симболику и она постаје темељ и прототип за даљу уметничку симболизацију” (Николић 1980: 13). Николић проширује рецепцијско становиште као кључно у образовном простору управо плодотворном интеракцијом читаоца и песничког језика у особеној фази декодирања знака:

„Песнички језик је за писца завршни, а за читаоца полазни код, који побуђује остале кодове и посредством њих изнуђава и ствара одговарајућа значења. [...] Здруживање кодова присуствује у језичкоуметничком знаку као приправљена могућност, а остварује се у складу са читаочевим хтењем и искуственом моћи. При томе један знак често побуди низ нових знакова” (Николић 1980: 12–13).

Према методичким истраживањима и ставовима Милије Николића, „сваки семиотски приступ подразумева дубље залажење у под-текст и ослушкивање сазвучја знакова из целокупне уметничке структуре” (Николић 1980: 17) – доминантни вредносни чиниоци текста постају асоцијативна поља и интеграциона средишта и за многе друге знаковне вредности, па се преко њих обезбеђује истовремени увид у више естетичких чињеница које увек *заједно* и *истодобно* побуђују уметничке доживљаје. Слободнији ток истраживачке пажње и сазнајних асоцијација посебно је експлициран током тумачења романа *Сеоба* Милоша Црњанског и поезије Владислава Петковића Диса, али рецепцијску плодотворност, доживљајну уверљивост и истраживачку обухватност знаковног приступа Милија Николић актуализује и у укрштености перцептивних путева (синхроног и дијахроног гледишта, чулних слика и њихових саознака) при проучавању дескриптивног текста или алегоријске структуре Домановићеве сатиричне приповетке. У функцији мисаоног и асоцијативног обједињавања генеришу се чиниоци из различитих групација, као што су: уметнички доживљаји, текстовне целине – поетски искази, битнији структурни елементи, облици казивања, језичкостилски поступци, литерарни проблеми. Текстовне целине се посматрају у функционалном складу са другим припређеним, подређеним и надређеним уметничким чиниоцима или *кроз* њих, и то увек у комплементарном смеру који обезбеђује увид у пораст и снажење естетичке сугестије (Николић 1999). Знаковна оригиналност *Сеоба* је плодотворни подстицај за примену семиотског становишта. Милија Николић запажа да се аутентичним перцептивним груписањем чулних мотива у знаменитом роману Милоша Црњанског „сугерише растакање стамените предметности у етеричну појавност” (Николић 1980: 20) у Вуковом трагању и неутаживој жудњи „за завичајношћу која ће матерински усинити његово духовно биће и окончати му тугу бесциљног потуцања од немила до недрага”, по туђој вољи и за туђ рачун (Николић 1980: 20–25), те аутор у одмереној равнотежи и динамичној измени аналитичкосинтетичког гледишта уверљиво потцртава идејну полифоновост дела, у којем примарни знакови и њихове околности сами по себи захтевају природну корелацију гледишта пред делом читалачке иницијације и пуног стваралачког учешћа:

„Расплињавањем опоре материје у прозирне и ефемерне облике саозначена је стална људска тежња да се из човекове суседности отклоне сви видови агресије и да се успостави нека нова и пријатељска сачињеност света. Живот као стална успутност, са недоходом трајном станишту, испољава се у 'Сеобама' помоћу сплетова клиских и узнемиренних знакова који прате недрж материјалних облика, следе глад људских чула, човеково батргање за срећом и нагон за путовањем. По непочин-пољу прво

путују магле и облаци, воде и ветрови, хује мочваре и у глиб се растачу обронци Дунава, па тек онда земљу запарају знаци људског путовања: чизма, точак и потковано копито” (Николић 1980: 20).⁸

Као аутор капиталног дела *Методика настјаве српскохрватској језика и књижевности*, првообјављеног 1988. године у издању Завода за уџбенике и наставна средства, на 724 странице Милија Николић је дао научну парадигму наставног рада у једној целовитости коју ће касније као својеврстан методолошки и научни путоказ подржавати методички и научни подмладак у свим хијерархијски издиференцираним институцијама образовног система. У изазовима знаковног приступа Николић промишља основну премису методолошког плуралитета јер управо семиотика постаје у читалачком актуализовању генеративна матрица различитих смисаоних подручја – друштвеног, психолошког, моралног, филозофског, историјског, биографског, митског – уз истовремено језичкостилско, структуралистичко и фенеменолошко актуализовање (језичка сачињеност знака, структурна поставка и уметничка функција). На крају, управо на настави која се темељи на знаковном приступу уметничком тексту Милија Николић заснива развојне смернице доживљајне, проблемске, истраживачке и стваралачке интерпретације у експанзији и конверзији поетског знака као јединствене матрице текста:

„Заковни приступ уметничком тексту захтева од истраживача (научника, наставника и ученика) пуно емотивно, мисаоно и интуиционо ангажовање. При томе естетичке чињенице, односно знаци у тексту и уметнички доживљаји, служе и као предмет проучавања и као критериј истинитости. Зато се уметнички искази строго поштују, читају се и ослушкују више пута, да би се тако, уз њихову максималну сагласност, закључивало и судило о уметничким својствима и вредностима. При свему томе снази и лепоти уметничког доживљавања придружује се и истраживачка радост” (Николић 1980: 19).

Историјски приказ развоја модерне методичке мисли неодвојив је од критичког приступања фундаменталним методичким делима једног динамичног времена, што је по свему осведочено у првом издању знамените Николићеве књиге *Методика настјаве српскохрватској језика и књижевности* (1988) као немерљив чин интелектуалне ревности и

⁸ Акцентујући *свеличинош* приповедне свести, која синтетише личне, просторне и временске смерове у обухвату лирске, драмске и епске перспективе, спајајући „разнородна гледишта у видовњачку свеприсутност” (Николић 1999: 406), Милија Николић оживљава *синхрони методолошки плурализитет* „као моћну методологију која одговара унутрашњем свету дела и блиским му спољним околностима” (Николић 1980: 22) у читалачком декодирању експанзије и конверзије генеративне матрице изнова створеног света и живота Црњансковог текста као недогледног знаковног изазова.

научне одговорности. Проблемски приступ теми наставе књижевности и језика је инспиративно полазиште ове и данас савремене студије. У овим расправама, приказима и методичким прилозима професор Милија Николић се афирмише као део медијалне критичке свести, која са аксиолошког становишта одређује научну и наставну вредност језичког и књижевног наслеђа у непосредној образовној актуализацији. Као хронолошки следбеник методичке студије *Методика књижевности од оца и образовања* Драгутина Росандића (1986), *Методика наставе српскохрватског језика и књижевности* Милије Николића (1988) у новом методолошком и наставном контексту оживљава традицију заслужну за допринос истрајности српске методичке оријентације – од Богдана Поповића и Александра Белића до Драгише Живковића, стручњака који су својим идејама, мислима и ставовима допринели унапређењу наставе језика и књижевности,⁹ али и уз ослонац на рад непосредне претходнице (која се огледа у међуратној и поратној снажној присутности системског рада на унапређењу образовања као темеља хуманизације и социјализације личности) – првенствено методичких прилога Илије Мамузића, те у послератној студији књижевног теоретичара Радмила Димитријевића (*Методика наставе књижевности и мајерне језика*, 1963). Као плодотворан исход дугогодишњег рада јавља се и у овој студији Николићев истраживачки и динамични однос према повезивању наставе језика са наставом књижевности – залог онтолошког јединства поетске духовности и процесуалне форме језика и књижевности, наставне методологије и методике као сублимне, интердисциплинарне науке.

У књизи велике методичке синтезе Милија Николић афирмише вредности стила и рада које ће одредити све његове научне студије: широко утемељење у научном пољу непосредно је прожето, оживљено и оплемењено значајним просветним и методичким искуством, да би студија у свом крајњем деловању достигла обухватност и уверљивост уметничког, научног и наставног поступања кроз хармонично јединство комплементарних светова (научних и предметних подручја).

Завршно систематизовање

Професор Милија Николић је своје динамично, целовито и процесуално, заокружено и полемички отворено методичко промишљање, дијалогично у свом крајњем онтолошком одређењу научника, наставника, саветника и професора, увек активно окренутог и брижног према

---

⁹ Овде ћемо посебно нагласити и пресудност 1964. године, значајног датума када је основана Катедра за методiku наставе језика и књижевности на Филозофском факултету у Загребу.

највећим изазовима друштвеног образовања, према школама, ученицама, наставницима и ђацима – синтетизовао и сублимирао са изазовима научне заснованости методике, конституишући јасно њену предметност, наглашавајући да је проблем активног односа према настави и ученику повезан и са узусима највећег етичког домета (васпитности) наставног процеса и позицијом наставника као трагаоца и ствараоца пред изазовима и путоказима мудре равнотеже или *страсне мере* значења и значаја, заноса и знања.

Свестан да се самобитност методике као научне дисциплине првенствено заснива на праћењу и унапређењу наставе српског језика и књижевности у сталном дијалектичком (само)проницању и (само)вредновању „запажања, разматрања, квалификовања и оцењивања” (Димитријевић 1963: 23) експресивности и лепоте књижевног дела, које проистичу из духа утиснутог у језик и опстојности критичке свести у методолошким истраживањима свих чинилаца наставе идентитетски темељног предмета – професор Милија Николић као велики учитељ нам оставља скицу фундаменталних истраживања у трагачком развоју просветне (само)свести апострофирајући чиниоце историјских и футуролошких истраживања (градиво, наставник, ученик, циљеви и задаци, средства, методе и облици рада) као темељ и архетипску матрицу духовности, културе, образовања и хуманистичког (само)спознавања друштва. Сваки од ових чинилаца у проблемском, критичком, дивергентном и стваралачком сагледавању даје обресе будућих истраживачких стремљења и научних домета усхићене и просветљене, промишљене методичке мисли, која у основи и јесте епистемолошки позив образовања, процес подвижништва у сталном надрастању сопства, остварење иницијације и преображаја – кад се „привид лакоће добија само после уложених напора и савладаних тешкоћа” (Николић 1980: 5).

ЛИТЕРАТУРА

- Виноградов 1971:** V. Vinogradov, *Stilistika i poetika*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Диклић 1989:** Z. Diklić, *Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga.
- Димитријевић 1955:** R. Dimitrijević, *Nastava maternjeg jezika i književnosti*, Sarajevo: Svjetlost.
- Димитријевић 1959:** Р. Димитријевић, *Теорија књижевности*, Београд: Нолит.
- Димитријевић 1963:** Р. Димитријевић, *Методика наставе књижевности и мајерњеј језика: увођење ученика у књижевно дело: приручник за наставнике*, Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.

- Илић 1991:** Р. Илић, *Nastava srpskohrvatskog jezika i književnosti pred izazovima vremena*, Novi Sad: Dnevnik.
- Илић 2006:** П. Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Нови Сад: Змај.
- Илић 2013:** П. Илић, О. Гајић, М. Маљковић, С. Кошничар, *Чишањем ка стварању, Стварањем ка чишању*, Нови Сад: Градска библиотека.
- Мамузић 1939:** И. Мамузић, *Ојледи из српскохрватске наставе*, Београд: Геца Кон.
- Мамузић 1951:** И. Мамузић, *Методски ојледи из наставе мајернеј језика*, Београд: Педагошко друштво.
- Мамузић 1956:** И. Мамузић, *Нови прилози настави мајернеј језика и књижевности*, Београд: Нолит, Издање Педагошког друштва.
- Мамузић 1959:** И. Мамузић, *Прилози савременој настави мајернеј језика*, Београд: Савремена школа.
- Мамузић 1965:** И. Мамузић, *Траженим пушем*, Београд: Друштво за српскохрватски језик и књижевност.
- Мамузић 1965:** И. Мамузић, *Настава усменој и писменој изражавања*, Београд: „Вук Караџић”.
- Мамузић 1967:** И. Мамузић, *Чаролија чишања*, Београд: Завод за издавање уџбеника СР Србије.
- Николић 1968:** М. Николић, *Искусства из наставе мајернеј језика*, Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.
- Николић 1973:** М. Николић, *Форме приповедања у уметничкој прози Лазе Лазаревића*, Београд: Научна књига.
- Николић 1975:** М. Николић, *Књижевно дело у наставној пракси*, Београд: Научна књига.
- Николић 1980:** М. Nikolić, *U svetu znakova, Studije i predavanja iz metodike nastave srpskohrvatskog jezika i književnosti*, Novi Sad: Radnički univerzitet „Radivoj Ćirpanov”.
- Николић 1988:** М. Николић, *Методика наставе српскохрватској језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Новаковић 1980:** N. Novaković, *Govorna interpretacija umjetničkog teksta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Николић 1996:** М. Николић, *Наставни принципи и књижевне интерпретације*, Београд: ОШ „Милош Црњански”.
- Николић 1999:** М. Николић, *Методика наставе српској језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Николић 2002:** М. Николић, *Стилске вежбе*, Београд: Просветни преглед.
- Николић 2010:** М. Николић, *Методика наставе српској језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Раденковић 1974:** Љ. Раденковић, *Линџосџилисџика и сџрукџурализам у науџи о књижевности и настави књижевности*, Београд: Научна књига.
- Росандић 1970:** D. Rosandić, *Nastava hrvatskosrpskog jezika i književnosti*, Zagreb: Školska knjiga.

- Росандић/Шицел 1970:** D. Rosandić, M. Šicel, *Pristup nastavi književnosti*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Росандић 1974:** D. Rosandić, *Pismene vježbe*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Росандић 1975:** D. Rosandić, *Problemska, stvaralačka i izborna nastava književnosti*, Sarajevo: Zavod za udžbenike.
- Росандић 1986:** D. Rosandić, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školska knjiga.
- Росандић 1990:** D. Rosandić, *Pismene vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Росандић 2002:** D. Rosandić, *Od slova do teksta i metateksta*, Zagreb: Profil.
- Росандић 2005:** D. Rosandić, *Metodika književnog odgoja*, Zagreb: Školska knjiga.
- Павловић 1962:** М. Павловић, *Основи методике наставе српскохрватској језика и књижевности*, Београд: Научна књига.
- Цветковић 2003:** Т. Цветковић, *Методика наставе српској језика и књижевности*, Сомбор: Учитељски факултет.

Sanja V. Golijanin Elez

PREMISES OF TEACHING METHODOLOGY AND FUNDAMENTAL
ISSUES OF TEACHING LITERATURE IN THE SCIENTIFIC
WORK OF PROFESSOR MILIJA NIKOLIĆ, PH.D. –
NATIONAL AND COMPARATIVE CONTEXT

Summary

The scientific work of Milija Nikolić is observed in the historical evolution of national methodical thought during the 20th century, with a simultaneous comparative study of the methodological premises of the author's textbooks within the scope of methodological research in the corpus of South Slavic literature. In particular, the values of methodological adequacy and scientific foundation of methodology of literature in the teaching setting of methodological pluralism are analytically analyzed. Segments are being explored of the sign (semiotic) approach to the literary text as a unique sign of the multiplicity of signs, in which the sign approach is only a leading methodological guideline in the circumstances of the application of methodological pluralism (combining the results of individual methods and thus ensuring versatility and considerable accuracy of interpretation). Methodological guideposts in the study of the literary text (factors as natural paths leading through the fabric of the text, which alternate during the interpretation of the text) build a dialectical unity in a unique analytical-synthetic process. Analytically, Nikolić's point of view is deepened and explored with adequate examples, that in the very act of reading, all the cognitive and methodical actions necessary for the

successful interpretation of a literary work are prepared and attended, and that the most successful analyzes and interpretations come from the readers (experts) with a highly refined reading ability. Nikolić also sees the basic goal of teaching literature: "to create reliable readers and to develop artistic taste" (Nikolić 1999: 54). The paper specifically investigates how much affirmation is **methodological pluralism** like simultaneous application of multiple research viewpoints in a correlative and synchronous setting directly presented so that viewpoints work at the same time if they are more often grouped around signs of a higher structural order, i.e. dominant value factors of the text in the selected teaching interpretations of professor Nikolić. In such an interpretative situation, Nikolić's position stands out, that the dominant value factors of the work become associative fields and integration centers for many other symbolic values, so through them, a simultaneous insight into several aesthetic facts that always *together* and *at the same time* they awake artistic experiences, a freer flow of research attention and cognitive associations. In the function of thought and associative unification, factors from different groups will be found: artistic experiences, textual units – poetic utterances, important structural elements, forms of narration, linguistic and stylistic procedures, literary problems.

Key words: teaching methodology of Serbian language and literature, scientific heritage of Milija Nikolić, teaching methodology, methodological pluralism.